

Türkçe Öğretmek Amacıyla Yazılmış Bir Eser “Kitāb-ı Türkiyāt Dili”

Lemi Akın*

Özet: Türkler, Orta Asya'dan batıya doğru yayılmaya başladıktan sonra yeni coğrafyalarla, yeni kültürlerle, yeni dillerle etkileşime geçmişler ve aynı zamanda Türk kültürü ve dilini de farklı milletlere tanıtmışlardır. Milletlerin farklı yönleri ile birbirlerini anlamalarının ve iletişime geçmelerinin en etkin aracı dildir. Bundan dolayı tarihin her döneminde milletlerin birbirleriyle iletişiminde yabancı bir dilin öğrenimi ve öğretimi önemli yer tutar. Bu ihtiyaç, günümüzdeki modern dil öğretim yöntemlerine gelene kadar, tarihi süreç içerisinde bazen dilbilgisi kitaplarıyla, bazen sözlüklerle, bazen de pratik konuşma kitapları ile giderilmeye çalışılmıştır.

Üzerinde çalışma yapılan eser de Boşnaklara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış dilbilgisi özellikleri içeren küçük bir sözlüktür. Bu çalışma, temel olarak üç bölümden oluşur. İlk olarak, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili, Divan-ı Lügati't-Türk'ten başlayıp Osmanlı'nın son dönemine kadar yazılan belli başlı eserler hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra, eserin genel, kültürel ve dilbilgisi özellikleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Son kısımda da eserin tamamı Latin alfabesine aktarılarak verilmiştir. Eserde geçen bazı Türkçe sözcüklerin Boşnakçada bugün hâlâ kullanımda olduğu ve eserin yazıldığı dönemin kültürünü ve dil özelliklerini yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitāb-ı Türkiyāt Dili, Boşnakça-Türkçe, Yabancılara Türkçe Öğretimi, Bosna-Hersek, Balkanlar.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, lemi@istanbul.edu.tr

A Work Written For Teaching Turkish

“A Book of Turkish Language”

Abstract: After starting to spread from Central Asia to the west, Turkish people interacted with new geographies, cultures and languages. Meanwhile they tried to introduce the Turkish culture and language to other nations. Language is the most effective means for nations to understand each other in various ways and get in contact. Therefore, learning and teaching a foreign language had an important place in nations’ interactions throughout history. From past to modern language teaching methodologies, this need has sometimes been met by use of grammar books, sometimes by words and sometimes by practical speaking handbooks.

This work is a small dictionary written in order to teach Turkish to the Bosnian. This work consists of three main parts. In the first part, for a better understanding of issues, information is given about major works, starting with *Diwan-i- Luga’ti’t* Turkish reaching up to late Ottoman period, written for teaching Turkish to foreigners. The second part aims to present general, cultural and grammatical features of the work in details. In the third part, the whole work is presented in a latinized way. It is concluded that some Turkish words within the work are current in Bosnian and continue to be used today and reflects culture and features of the period of the work.

Key Words: A Book of Turkic Language, Bosnian-Turkish, Teaching Turkish To Foreigners, Bosnia Herzegovina, The Balkans.

1. Giriş

Türkçenin yabancı dil veya ikinci dil olarak öğretimi her geçen gün önem kazanmaktadır. Yurt içi ve yurt dışında yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili olarak özellikle üniversitelerde TÖMER tarzı kurumların sayısı artmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar da iki gruba ayrılır. Birincisi, ağırlıklı olarak Türkiye’ye gelip burada okumak isteyen öğrencilere verilen Türkçe öğretimi, ikincisi de yurt dışında farklı sebeplerle Türkçe öğrenmek isteyenlere verilen öğretimdir. Her iki grupta da ortak unsur Türkçeye olan talep ve ilgidir. Bu istek, günümüzle sınırlı olmayıp, tarihî süreç içerisinde her zaman kendini göstermiştir. Bunun her dönemde birbirine benzer veya farklı sebepleri

olmakla birlikte, ortak olan unsur bu taleplere değişik eserlerle karşılık verilmeye çalışılmasıdır. Türkçe öğretmek amacıyla yazılıp, yabancılara Türk dilinin özelliklerini anlatan *Divan-ı Lügati't Türk*'ten, günümüzde hazırlanan modern dil öğretim setlerine kadar her eserin kendi dönemine ait özellikleri vardır.

Türk dilinin Balkan dillerini sosyal ve edebî anlamda etkilemesi Osmanlı ile başlamıştır. Osmanlı'nın Balkanlardaki iskân politikası Türkçenin de bu bölgede etkin olmasını sağlamıştır. Osmanlı'nın Balkanlara yerleştiği Türkler aracılığı ile bu coğrafyalarda Türk dili konuşulmaya başlanmıştır. 15. yüzyılın başlarından itibaren Türkler, yeni bir sosyal düzen kurmuşlar ve Balkan halklarının maddi ve manevi kültürlerinde derin izler bırakmaya başlamışlardır. (Kırbaç & Kırbaç 2007: 50) Bugün hâlâ Türkçe Balkan milletleri tarafından en çok konuşulan yabancı dillerden biridir. (Arslan 2012: 183)

Bu makalenin konusunu teşkil eden *Kitab-ı Türkiyat Dili* adlı eser de Boşnaklara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış bir kitapçuktur. Eser, ağırlıklı olarak bir sözlük özelliği taşısa da içerisinde çekimli isimler ve fiiller gibi dilbilgisi özellikleri taşıyan kelime ve kelime gruplarını da barındırır. Yazarın, bu kitabı Türkçe öğretmek amacıyla yazdığı kitabın son cümlesinden anlaşılır: “İnşâ'llah Tür[k]çe öğrenelüm.– Nauçit čemo Turski insallah.”

1.1. Yabancılara Türkçe Öğretiminin Tarihsel Süreci

1.1.1. Divânü Lügati't-Türk

Kaşgarlı Mahmud tarafından 1074 yılında tamamlanan eser, yabancılara Türkçe öğretiminde bilinen ilk eser olarak kabul edilir. (Melanlioğlu 2008: 475) Eserin yazılış amacı Araplara Türkçeyi öğretmektir. Kaşgarlı eserini, o dönemin Arapça sözlük tertibindeki Arapça kelime sınıflandırmalarına (hemzeli, salim, şeddeli, üçlü, dörtlü gibi) göre düzenlemiştir. Türk dilini öğrenmek isteyenler, Arapça sözlüklerde bir sözcüğü nasıl bulabiliyorsa bu sözlükte de o şekilde bulabilir. Eserde o dönemin Türk kültürünü yansıtan birçok kelime bulunur. Bu kelimeler öğretilirken aynı zamanda bir kültür aktarımı da gerçekleştirilmiştir. Kaşgarlı, özellikle sık ve yaygın kullanılan kelimeleri almış ve bunların da farklı karşılıkları varsa öncelikle bilinmesi gereken anlamını verdiğini ifade etmiştir. *Divân-ı Lügati't-Türk*, Kaşgarlı Mahmud'un varlığı bilinen fakat henüz ortaya çıkartılamayan diğer bir eseri *Kitâbü Cevâhirü'n-Nahv fi Lügati't-Türk* ile birlikte sözlük ve dilbilgisi kitabından meydana gelen bir Türkçe öğretim seti olarak düşünülebilir. (Zorbaz 2013: 159)

1.1.2. Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye

Eserin yazarı belli değildir. 13. yy'da Memlükler döneminde yazılmıştır. Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmış, 24 bölümden oluşan ayrıntılı bir eserdir. Son bölüm pratik konuşma klavuzu şeklinde tertip edilmiştir. Bu bölümde, günlük hayatta kullanılan iki yüzden fazla cümle ve bunların anlamları yer alır. Eser, bu yönüyle benzer sözlüklerden ayrılır. (Ercilasun 2004: 394)

Döneminde kullanılan temel kelimeleri ve cümleleri içeren eser, yabancı birinin şehre indiğinde iletişim kurabilmesi amacıyla yararlanabileceği bir eserdir. Türkçe öğretim ilkelerinden genelden özele ve özelden genele ilkeleri kullanılarak oluşturulan eserdeki kelimeler, okuyucunun zihninde bir sıralamaya gitmesini sağlamaktadır. (Zorbaz 2013: 161)

Daha kolay öğrenilmesi için eser oluşturulurken sözcükler konularına göre tasnif edilmiştir. Bu yönüyle eser tematik bir özellik arz eder. (Tiryaki 2011: 5)

1.1.3. Kitabü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk

1312 yılında Esirü'd-din Ebu Hayyân tarafından yazılmıştır. Dil bilgisi ve sözlük olarak iki ana kısımdan oluşur. Dil bilgisi kısmı kendi içerisinde morfoloji ve sentaks olarak iki başlık altında toplanmıştır. (Demirci 2003: 54) Sözlük bölümünde yaklaşık 3500 sözcük bulunur. Eser Türkçeyi basit bir şekilde öğretmeyi amaçlamıştır. Ayrıca bu eserde, daha çok ticaret yaparken kullanılan sözcüklerin öğretildiği bölümlerde mevcuttur. (Bayraktar 2003: 63)

1.1.4. Muhakemetü'l-Lügateyn

Ali Şir Nevai tarafından 1499 yılında yazımı tamamlanmıştır. Nevai, Türkçe ile Farsçayı karşılaştırarak Türkçenin de Farsça kadar üstün bir dil olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Türkçe ile Farsçayı ses ve yapı yönünden değerlendirerek Farsların Türkçe öğrenmesine yardımcı olmuştur. Türkçe sözcüklerin Farsça karşılıkları verilmiştir. Ayrıca örnek cümlelerle Türkçenin söyleyiş ve anlatım zenginliğine de vurgu yapılmıştır. (Aksan 1978: 42-49) “Eserde, yabancı dil öğretimi olarak dil bilgisi çeviri yöntemi ve tümevarım metodu kullanılmıştır. Türkçe ve Farsçanın kavramlar bakımından karşılaştırıldığı bu çalışmada akademik Türkçe öğretimi amaçlanmıştır.” (Arslan 2012: 171)

1.1.5. El-Kavâninü'l-Külliyeye li Zabti'l-Lügati't-Türkiyye

Araplara Kıpçak Türkçesini öğretmek amacıyla 15.yy'da Arap biri tarafından yazılmış bir eserdir. Sözlük olmamasına rağmen, dil bilgisi kısımlarında kelime listeleri mevcuttur. Eser, isim, fiil ve ekler olarak üç kısma ayrılmıştır. (Ercilasun 2004: 393) Aşağıdaki ifadelerden yazarın Türk olmadığı, fakat Türkçeyi iyi derecede bildiği anlaşılmaktadır: “Ben ne

Türk’üm ne de Türk oğullarıdanım, onların ülkelerine de gitmedim. Benim bilgim onlarla çok düşüp kalkmam ve birlikte olmam sebebiyle kendilerinden duyduklarıma dayanmaktadır.” (Toparlı, Çögenli, & Yanık 1999: 1)

1.1.6. Grammaire Raisonnee de la Langue Ottomane

1846 yılında Paris’te basılan eser, William Redhouse tarafından Fransızlara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır. (Karagöl 2011: 19) Eser; 1. Yazım, 2. Etimoloji (isim, sıfat, zamir, fiil, birleşik fiiller, zarf, edatlar, bağlaç, ünlem), 3. Kelimelerin Türetilmesi ve Kompozisyon (Türkçe, Farsça ve Arapça kelime türetme) ve 4. Söz dizimi olmak üzere dört bölümünden oluşmaktadır. Eserdeki konular maddeler hâlinde ve madde başları numaralandırılmış şekilde 1018 madde olarak düzenlenmiştir. Kitabın sonunda ek olarak bir de kelime kelime incelenmiş bir kompozisyona yer verilmiştir. (Zorbaz 2013: 166)

Fransa, Osmanlı ile siyasi, ticari ve kültürel ilişkilerini güçlendirmek için Kanuni Döneminden itibaren Türkçe öğrenimine ağırlık vermiştir. 1669’da İstanbul’da “Doğu Dilleri Oğlanları Okulu”nu kurmuştur. Bu okul sayesinde Osmanlıca’yı iyi derecede bilen gençler yetiştirmeyi amaçlamıştır. (Ağıldere 2010: 698-702) Ayrıca Fransızlar tarafından Türkçe öğrenmek amacıyla birçok eser yazılmıştır. Bunlardan sadece 18. yüzyılda yazılanlardan bazıları şunlardır: Hodermann (1730) *Türçenin Dil Bilgisi veya Türkçeyi Öğrenmek için Kısa ve Kolay Metot*, Preindle (1789) *Sözlük İlaveli Yeni Bir Metotla Türkçenin Dil Bilgisi*, Vignier (1790) *Türkçenin Esasları* (Demirezen 2000: 1).

Türklerin Dünya tarihindeki etkin rolleri Türkçenin başka milletler tarafından öğrenilme isteğini veya mecburiyetini doğurmuştur. Yabancılar Türkçe öğretme amacı taşıyan eserlerin -sözlük, dilbilgisi kitapları, pratik konuşma kitapları vb.-çoğunu yabancılar kaleme almıştır. Yukarıda adı geçen eserler bunlardan sadece öne çıkanlardır.

Yabancılar Türkçe öğretiminin coğrafî, siyasi, askeri ve kültürel sebeplerden dolayı yoğun olarak Arapları ve Farsları hedeflediği görülür.

Araplara ve Farslara Türkçe öğretmek üzere hazırlanmış eserler genel olarak sözlük tarzında hazırlanmış, yabancı dil öğretim yöntemlerinden dilbilgisi çeviri metodunun uygulandığı, tümevarım yaklaşımının kullanıldığı ve dilbilgisi konularının da işlendiği Türkçe öğretim kitaplarıdır. (Arslan 2012: 172)

Yukarıda içerikleriyle ilgili kısaca bilgi verilen eserler dışında Araplara ve Farslara Türkçeyi öğretmeyi amaçlayan kitaplardan bazıları şunlardır:

Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lugâti’t-Türkiyye (Yeni ve Arı Türkçenin Sözlüğü). Yazarı ve yazılış tarihi belli değil.

Kitabü Bulgati’l-Müştak Fi Lugâti’t-Türk ve’l-Kıpçak (Türk ve Kıpçak Sözcüklerinin Türevlerinin Kitabı). Ebi Muhammed Abd’ulahit Türki, 15. yy.

Kitâb-ı Mecmû-i Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mongolî (Türkçe, Farsça ve Moğolcanın Bütün Çevirmenlerinin Kitabı). Yazarı belli değil, 14. yy.'ın ilk yarısı.

Hilyetü'l-İnsan ve Heybetü'l-Lisân (İnsanın Güzel Sıfatları ve Dilin Büyüklüğü). Cemâlü'd-din İbni Mühennâ, 13. yy.'ın sonu.

1.2. Balkanlarda ve Bosna-Hersek'te Yabancılara Türkçe Öğretimi

Balkanlara, Osmanlının gelmesi ve beraberinde kendi kültürel değerlerini getirmesi sonucu, burada yaşayan yerli halkın kültürüyle ve diliyle bir takım etkileşimler olmuştur. Dil, kültürün önemli bir taşıyıcısı olarak düşünüldüğünde, Balkanlarda bir Osmanlı kültürü tesis edilirken bunun dilden ayrı olması söz konusu olamazdı. Bundan dolayı, burada yaşayan halkların dillerine binlerce Türkçe sözcük girmiştir. Bu bir zorunluluk veya baskı sonucu değil, aksine talep ve ihtiyaçtan dolayı gerçekleşmiştir. Osmanlıya dâhil olan bölgelerde hiç bir dönemde dille ilgili bir baskı söz konusu olmamıştır. Bunun en güzel göstergelerinden biri de tarih boyunca yabancılara Türkçe öğreten kitapların çoğunun Türkler tarafından değil, Türkçeyi öğrenmek isteyen yabancılardan yazılmış olmasıdır. (Zorbaz 2013: 159) Eğer bir baskı olsa idi, Osmanlı sistemli olarak bu işi ele alıp, bununla ilgili kitapları kendisi hazırlardı.

Balkan halklarının dillerinde hâlâ en fazla yabancı sözcük olarak Türkçe sözcükler yer alır. Bugün Bulgarcada, Osmanlı döneminden itibaren bu dile geçmiş 5000 civarında sözcük kullanılır. (Eren 1998: 74) 1994 yılında Hamdi Hasan tarafından yapılan bir çalışmada, Makedonca sözlüklerde 3404 Türkçe sözcük tespit edilmiştir. (Aruç 2010: 18-22) Tahir Dizdari'nin yapmış olduğu bir araştırmada da Arnavutçada kaydedilen Türkçe sözcük sayısı 4406'dır. (Kadıu & Abdü 2009: 1230) Günümüzde Yunancada kullanılan Türkçe sözcük sayısının da 3000'den fazla olduğu ifade edilmektedir. Rumencede de 1500'ün üzerinde Türkçe sözcük olduğu belirtilir. (Karatay & Kökdağ 2006: 582)

Balkanlarda Türkçeden en fazla sözcük almış diller ise Boşnakça, Hırvatça ve Sırpçadır. Bu konuda araştırma yapan Abdullah Škaljić hazırladığı *Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku* (Sırp ve Hırvatçadaki Türkçe Unsurlar) adlı sözlük çalışmasında yaklaşık 8000 Türkçe sözcük tespit etmiştir. (Škaljić 1989: 661) Günay Karaağaç ise *Türkçe Verintiler Sözlüğü* adıyla hazırlanmış olduğu geniş çaplı çalışmasında Sırpçada yaklaşık 9000, Bulgarcada 3500, Yunanca ve Rumencede 3000, Macarcada 2000, Çekçede 248 sözcüğün olduğunu ifade eder. (Karaağaç 2008)

1.3. Kitab-ı Türkiyat Dili

1.3.1. Genel Özellikleri

Eser, Bosna-Hersek, Gazi Hüsrev Paşa Kütüphanesi Türkçe yazmaları koleksiyonu, R-7695/2 numarada kayıtlı olan ve iki eserden oluşan bir mecmuanın içindedir. Yazarı belli değildir. Ebadı 150 x 105 mm olup her sayfada 12 satır bulunur. Eserdeki Türkçe sözcükler harekeli, Boşnakça sözcükler genellikle harekesizdir. Yazı türü talik-nesihtir.

Eser, 1748 yılında yazılmış, başı ve sonu tam olan, 10 varaktan meydana gelen pratik bir sözlük ve dilbilgisi kitabı özelliği taşır. Eser, *Lugat-ı Türki-Bosnavi*¹ adlı başı eksik, 26 varaktan oluşan başka bir eserle aynı mecmua içerisinde yer alır. Aynı zamanda ve aynı kişi tarafından yazıldığı anlaşılan bu iki eser birbirinin devamı niteliğindedir. Ayrıca bazı sözcükler her iki eserde de mevcuttur.

1.3.2. Dilbilgisi Özellikleri

Eser genel itibarıyla bir sözlük olsa da yazar bazı isimlerin hâl eklerini, sıfat çekimlerini; bazı fiillerin de zaman çekimlerini, şahıs çekimlerini vermiştir.

Eser, 267 isim, 19 çekimli fiil, 6 isim tamlaması, 5 sıfat tamlaması, 52 cümle olmak üzere toplam 557 sözcükten oluşmaktadır. Eserin genel dil özellikleri şu şekildedir:

- Metinde, son hecelerinde yuvarlak ünlü taşıyarak düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan sözcükler vardır:

baldur (4a/11)	daru un (5a/5)
kemük(4a/7)	şamanluğ (5b/11)
karun (4a/7)	tırnuğ (5b/7)
siñür (4b/1)	terazü (6a/7)
bıyuk (4b/9)	bulanuğ (6b/7)
kirpük (4b/5)	yılduram (6b/3)
yalum (5a/11)	yılduz (6b/3)

- Sözlükte, meslek isimleri türetildiği isimle birlikte verilmiştir. Ayrıca bunlarda da düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur.

çaruğ	çaruğcı (7b/1)
oğ	oğcı (8a/1)

¹ Bu ismin katologlama sırasında verilen genel bir isim olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Eser'in başında böyle bir isme rastlanmamıştır.

- Eserde, sıfat yapım eki -lı,-li,-lu,-lü getirildiği isimler ile düzlük-yuvarlaklık bakımından uyumsuzdur. Ayrıca getirildikleri kelimenin hem isim hem de sıfat şekli verilmiştir.

nağış nağışlu (8a/3)
tüy tüyli (2a/1)

- İsimden isim yapım eki -lık,-lik,-luk,-lük sıfatların isim hâlini göstermek için kullanılmıştır. Önce sıfat yazılmış, sonra da isim şekli yazılmıştır.

uzun uzunluk (8a/11)
yeşil yeşillük (8a/9)
kara kıranluk (8a/9-11)
şaman şamanluk (5b/9-11)

- 1. teklik şahıs iyelik eki düzlük-yuvarlaklık bakımından uyum dışıdır. Çekimi sözcük Solarak özellikle gösterilmiştir.

adum (8b/7)
atum (8b/7)

- Sözlükte sıfat tamlamaları da mevcuttur. Bazı sıfat tamlamalarında önce isim, ardından sıfat tamlaması verilmiştir. Ayrıca sıfat-fiil eki -an, -en ile yapılan sıfat tamlaması da kullanılmıştır.

geyik (9a/1)
dişi geyik (9a/1)
göze düşen çöb (9b/5)
cebe 'avrat (4b/11)
eğşi yüzlü (8b/11)
goğ (mavi) gök (6b/1)

- Genellikle sözcükler ayrı ayrı yazılmış ve altlarına Boşnakça karşılıkları verilmiştir. Fakat bu sözcüklerden bazılarının kendisinden sonra gelen sözcük ile birleşerek bir cümle oluşturduğu görülür.

azar tamlıyor (2a/1) (Azar tamlıyor.)
tağış dala (2a/3) (Tağış dala.)

- Bildirme eki -tır,-tir,-tur,-tür; -dır,-dir,-dur,-dür her zaman yuvarlak ünlüyle ve dal (-d) ile yazılmıştır. Bildirme ekli sözcükler arka arkaya gelen sözcükler üzerinde gösterilmiştir.
örtüldür (6a/1)
açıkdur (6a/1)
- Çoğul eki -lar, -ler de sözcüğün hem teklik hem de çokluk şekli verilerek gösterilmiştir.
k̄ab (6a/5)
k̄aplar (6a/5)
- Metinde, şimdiki zaman eki -yor bugünkü şekli ile yer alır. Fakat bir örnekte konuşma dilindeki kullanımı ile de yazıya girmiştir.
ağrıyor (8b/5)
k̄aynıyor (6a/9)
taşayo (6a/9)
- İsim tamlamalarında da önce tamlayanın ayrı bir sözcük olarak Boşnakça anlamı verilmiş, daha sonra tamlamanın bütününün Boşnakçası yazılmıştır.
gül gül şuyı (6a/11)
- Edilgen fiiller de çekimli şekliyle sözlükte gösterilmiştir. Önce fiilin kökü Boşnakça verilmiş, daha sonra da çekimli şekli gösterilmiştir.
k̄öpük k̄öpüklendi (6a/7-9)
- İsim tamlamalarında dikkat çeken bir husus, sadece belirtisiz isim tamlamalarının kullanılmasıdır. Bugün belirtili isim tamlaması şeklinde kullanılan isim tamlamalarının da bu eserde belirtisiz şekilde kullanıldığı görülür.
baş depesi (4a/9)
ayak altı (4b/3)
pegner şüdi (5b/3)
degirmen taşı (5b/7)
- Sözlükte bir tane isnat grubu geçmektedir. Isnat grubunun unsurlarının son hecelerinde düzlük-yuvarlaklık bakımından bir uyumsuzluk vardır.
gözi çapağlı (2a/5)

- Bugün yazılı dilde kullanılmayan, fakat bazı ağızlarda yaşayan *geçen yıl* anlamındaki *bıldır* sözcüğü sözlükte yuvarlak şekliyle yer alır.
buldur (8a/5)
- Tekrar grubu metinde iki yerde geçer. Bunlar da bugün kullanıldığı şekliyle aynen kullanılmaktadır.
yarı yarıya (6b/1)
boz bulanık (6b/7)
- İsim cümlesinin olumsuzu özellikle vurgulanmıştır.
Berāber de'il (5a/3)
Bizcül'in de'il (10a/11)
Ġayr-ıķādir de'il (10a/3)
- Bazı zıt anlamlı sözcükler arka arkaya verilmiştir. Bunlardan bir kısmının da bugünkü Türkçe kullanımından düştüğü görülür. Örneğin, bugün *mun%os* yerine *evcil* kullanılır. Yine *şen* kullanılsa da ağırlıklı olarak *mutlu* sözcüğü kullanılır. *eğşi yüzlü* yerine *üzgün* veya *mutsuz* kullanılır.
yabanî munîs (9a/7)
öli diri (9b/7)
řen eğşi yüzlü (8b/11)
- 1. teklik şahıs iyelik eki düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeyerek yuvarlak şekli ile kullanılmıştır:
Benüm ne hācetüm. (2b/3)
Benüm ne kadar işlerüm vardır. (2b/5)
Benüm kařavetüm çoķdur. (2b/3)
- Öđrenilen geçmiş zaman eki de düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır. Daima düz şekli ile kullanılmıştır:
Ben unutmışım. (2a/11)
Niçün unutmıřsun. (2a/11)
Dalmışım. (2a/3)
- Sözlükte görülen geçmiş zaman eki yuvarlak olarak yer alır, fakat ol-yardımcı fiili ile bir yerde düz şekliyle kullanılmıştır:

Halk cem‘ oldu. (3b/7)
 Ben kıyās iddüm. (2b/1)
 Ben ummazdum. (2b/11)
 Senden ivitlemezdüm. (3a/1)
 Ben sizden istediğim getürdün mi? (3b/3-5)

- Geniş zaman eki, metinde daima yuvarlak şekliyle yer alarak düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalır.
 Her tarafından mektûblar gelir. (3a/5)
 Çok yerde çağırur olabilir. (3a/5-7)
 Şoñra senüñ işüni bitürürem. (2b/9)
 Allah virür. (9b/11-10a/1)
- Sözlükte, istek eki -a, -e bir yerde şart fonksiyonunda kullanılmış.
 Allah’dan isteye Allah virür. (9b/11-10a/1)
 (Allah’dan istersen Allah virür.)
- Bulunma hâl eki -DA, uzaklaşma görevinde kullanılmıştır.
 Çok yerde çağırur olabilir. (3a/5-7)
 (Çok yerden çağırur olabilir.)
- Bildirme eki -DUr daima yuvarlak şekliyle yazılmıştır. Ayrıca sedalılık-sedasızlık bakımından -d ünsüzü de uyuma girmemiş ve daima -d’li şekliyle kullanılmıştır.
 Allah’ı bilse müslümāndur. (10b/1-3)
 Allah ortağı yoğdur. (10b/3)
 Her yerde hāzırdur. (10b/5)

1.3.3. Kitapta Kullanılan Sözcükler ve Günümüze Yansıması

Eserde, bazı Türkçe sözcüklerin Boşnakça karşılığı olarak verilen sözcükler zamanla unutulmuş ve bunların yerini Türkçe sözcükler almıştır.

<u>Türkçe</u>	<u>Boşnakça</u>
sepet	sepet (5a/9)
uçkur	uçkur (7b/1)
testere	testera (9a/12)
düğme	dugme (8b/1)

maşa	maşa (5a/9)
kocan	koçan (6b/1)
nerdübân	merdiven (7b/5)
leş	leş (9b/7)

Ayrıca bugün Türkçede kullanılan bazı sözcüklerin eserin yazıldığı dönemden önce Boşnakçaya girdiği anlaşılır. Örneğin *haya* sözcüğünün karşılığı olarak eserde *taşak* sözcüğü verilmiştir.

<u>Türkçe</u>	<u>Boşnakça</u>
haya	taşak (4a/9)
ayak altı	taban (4b/3)

1.3.4. Kitabın Yapısal ve Kültürel Özellikleri

Kitabın başında bir konuşma kısmı vardır. Fakat bu konuşma cümlelerinin Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmış örnek cümleler mi yoksa yazarın kendi hâlini anlatan cümleler mi olduğu tam olarak anlaşılmaz. Çünkü bazı diyaloglarda bir anlam bütünlüğü varken bazıları birbirinden bağımsız gözükür. Eğer bu cümleler Türkçeyi öğretmek amacı ile yazılmış ise bugünkü yabancılara Türkçe öğretim kitaplarındaki öğretim metodlarından birinin tarihî yansıması olarak değerlendirilebilir. Cümlelerden hareketle sözcük ve dilbilgisi kurallarının öğretilmeye çalışıldığı tümdengelim metodu uygulandığı söylenebilir.

Diğer bir olasılık ise, yazar biri ile konuşmaktadır. Ona daha önce bir şey söylediğini ve söylediği şeyi unuttuğunu ifade eder. İşlerinin çok olduğunu, işlerini bitirdikten sonra karşısındaki kişi ile ilgileneneceğini söyler. Konuştuğu kişinin sözlerini, ondan ummadığını belirtir. Birçok yerden mektuplar gelip kendisini davet ettiklerini anlatır. Karşısındaki kişiden bir şeyler getirmesini, getirdi ise halka göstermesini ister. Halkın toplandığını, halkı toplamanın zor olduğunu ifade eder. Daha sonra da halkın dağıldığını ve yalnız başına kaldığını belirtir. Buradan hareketle, bu diyalogların yazarın kendi yaşadığı bir olayı anlattığı varsayılırsa, yazarın farklı yerlere davet edildiği ve halkı toplayarak onlara bir şeyler anlatan biri olduğu söylenebilir.

Kültürün dile yansıması neticesinde, o kültüre ait birçok sözcük dilde kullanılmaktadır. Eserde de bu açıkça görülür. O dönemin Boşnak kültürü içerisinde yer etmiş sözcükler, farklı kullanımları ile verilmiştir.

Savaş kültürünün hâkim olduğu bir coğrafyada at, kale, ok gibi sözcüklerin sadece anlamları verilmemiş, bu sözcüklere çekim ve yapım ekleri getirilerek dilbilgisi örnekleri de bu sözcükler üzerinden verilmiştir:

-nal, mih, nallatdum, nal edeyim (7b/7-9)

-kal'a, kal'a içinde, kal'adan, kal'aya, kal'a dolayında, kal'a önünde (7a/7-11)

-ok, okçı (8a/1)

İklimin genellikle yağışlı olduğu Bosna'da hava ile ilgili yapılar da ayrıntılı bir şekilde verilmiştir:

-şimşek, yıldırım, gök gürlüyor, hava bulutlandı, yağmur yağdı (6b/3-5)

1.3.5. Yöntem

Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Paşa Kütüphanesinde, benzer özellikler ihtiva eden yirmiyeye yakın eser gözden geçirilmiştir. Bu eserlerin değişik zamanlarda birbirlerinden kopyalanmış eserler olduğu anlaşılmaktadır. Üzerinde inceleme yapılan metin, bunlar içerisinde 1748 tarihi ile en eski ve başı ile sonu tam olan bir eserdir. Bu sebeplerden dolayı incelemeye değer bulunmuştur.

Öncelikle metin Latin alfabesine çevrilmiştir. Metinde geçen Boşnakça sözcüklerin tespitinde, Zenica Üniversitesindeki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı öğretim üyesi Doç. Dr. Edina Solak'tan yardım alınmıştır. Bazı Boşnakça sözcüklerin metindeki karşılıkları bulunamamış, bunun yerine bugünkü Boşnakça verilmiştir. Ayrıca bütün Boşnakça sözcükler transkripsiyon alfabesi ile değil, bugünkü Boşnak alfabesi ile yazılmıştır. Türkçe sözcüklerden okunamayanların ve şüpheli okunanlarının yanına da soru işareti konmuştur.

Eserin orijinalinde üst satırda Türkçe sözcükler, alt satırda da Boşnakça sözcükler verilmiştir. Metin oluşturulurken aynı kurala bağlı kalınmıştır. Fakat cümlelerde anlama dikkat edilerek cümle bir bütün hâlinde Türkçe ve Boşnakça şekliyle yazılmıştır. Metnin daha rahat anlaşılması için Boşnakça sözcük ve cümleler italik yapılmıştır. Kullanımdan düşmüş bazı Boşnakça ve Türkçe sözcüklerin bugünkü karşılıkları parantez içerisinde gösterilmiştir. Ayrıca bazı sözcüklerdeki düşmüş veya türemiş harfler köşeli parantez ile belirtilmiştir.

2. Metin

1b

Hazā Kitāb-ı Türkiyāt Dili
Bismillāhirrahmānirrahim

Allah	Ḥudā	Tañrı	Benām-iḤudā
<i>Bog</i>	<i>Bog</i>	<i>Bog</i>	<i>Tañrı adıyla</i>
<i>Peyğamberiñ devletiyle</i>	<i>söze başlama</i>		
bi-devlet-i Peyğamberān	ağaz-ı meşḥun-gerden		
cennet	cehennem	ḳuyu	dib
<i>raj</i>	<i>pakao</i>	<i>jama</i>	<i>dno</i>
mezār	nadas	yonca	selyer?
<i>grob</i>	<i>brazda</i>	<i>djetelina</i>	?
ḳaşırğa	kütük	emzaḳ	
<i>vir</i>	<i>panj</i>	<i>nosaç (pipa)</i>	

2a

tüy	tüyli	azar
	ṭamlıyor	
<i>ruta</i>	<i>rutav</i>	<i>malo</i>
	<i>kapa</i>	
ṭalgıç	dala	dalmışım
	çapaḳlavi	
<i>ronilac</i>	<i>uroni</i>	<i>uronio sam</i>
	<i>oko krmeljivo</i>	
gözi çapaḳlu	yorgun	donuk

*krmeljivo oči**umoran**okrutan**kenar**ħarman²**çatal**enelme**kraj**gumno**viljuška**ostariti?**saña söyledüğüm olur mu**ne söylemişsin**što sam ti govorio, može li?**šta si govorio?**ben unuṭmışım**niçün unuṭmışsun**ja sam zaboravio**zašto si zaboravio?***2b***sen beni anmış mısın**ben kıyās iddüm**jesi li me se sjetio?**ja sam upoređivao.**benüm kaşāvetüm çokdur**benüm ne ħācetüm**imam briga puno**šta je moja potreba**sen ne söyledüğün**benüm ne kadar işlerüm**šta si govorio**koliko sam posla imao**vardur sen söyledüğün**maada³ bunları bitüreyim**govorio si mi**ali nakon što**završim ovo**şoñra senüñ işüni bitürürem**Hep olur**pozabavit ću se tvojim poslom.**uvijek isto**senden eyle sözler gelür ben ummazdum senden**ivitlemezdüm**ne bih se nadao da ću čuti takve riječi od tebe.*

² Hem üstün hem esreli hareketlenmiş, hırman şekliyle de okunabilir.

³ayın ile yazılmamış.

3a

bu beriden herkes kendi şeyi isterem
 Na ovaj način svi Želim da
 her  arafdan mekt blar gel r  ok yerde  ađırur olabilir r
Sa svih strana stiđu pisma Mogu nas zvati sa mnogo mjesta
 her nereden g nli isterse
Gdje god bude Źelio, niko se neće
ljutati-

kimse bozmaz bunda da olmaz s z
ni ovdje ne mođe biti problema
 olabilir r anu la o da bize gerek olur
mođe biti sa njim mođe nam i on trebati

3b

ol sizden istediđ m z ben sizden istediđ m
Jesi li donio ono Źto sam trađio od vas
 get rd n m  g ster n g rs nler
get rd m⁴ Pokađite da vide
 nerdeŹ get rmiŹ  alk cem‘ oldı bir yerde
Odakle je donio Narod se skupio na jednom
mjestu
 b t n cem‘ olmayınca

⁴ BoŹnak a satırına,  st satırındaki T rk e sorunun cevabı yazılmıŹ.

	<i>Kad se ne skupe svi</i>	
gele gelsün	halk dirüldi	güçdür halkı cem itmek
neka doğu	narod se skupio	bito je teško skupiti narod

4a

	Ṭağıldılar hepsi	Yaluñuz		
	<i>Svi su se razišli</i>	kaldum		
		<i>Sam sam ostao</i>		
	Ne yapalum nice idelüm			
	<i>šta da se radi</i>			
gövde	baş	kulak	boyun	boğaz
<i>tijelo</i>	<i>glava</i>	<i>uho</i>	<i>vrata</i>	<i>grlo</i>
gögsü	yürek	karun	göbek	kemük
<i>prsa</i>	<i>srce</i>	<i>trup</i>	<i>pupak</i>	<i>kost</i>
et	kan	hāya	baş depesi	
<i>meso</i>	<i>kro</i>	<i>tašak</i>	<i>tjeme</i>	
eñse	arka	uyluğ	diz	baldur
<i>zavratak</i>	<i>leđa</i>	<i>estegno</i>	<i>koljeno</i>	<i>potkoljenica</i>

4b

topuğ	el	koltuğ	dirseğ	siñür
<i>gležanj</i>	<i>ruka</i>	<i>pazuho</i>	<i>lakat</i>	<i>žile</i>
parmağ	aya	dırnağ	deri	ayağ altı
<i>prst</i>	<i>dlan</i>	<i>nokat</i>	<i>koža</i>	<i>taban</i>

dalık	şaç	kıl	kirpük	yañak
<i>vime</i>	<i>kosa</i>	<i>dlaka</i>	<i>trepavica</i>	<i>lice</i>
dudağ	dil	ağuz	diş	burun
<i>gubitsa</i>	<i>jezik</i>	<i>usta</i>	<i>zub</i>	<i>nos</i>
şakal	bıyuk	omuz	bağırsak	
<i>brada</i>	<i>brk</i>	<i>rame</i>	<i>crijevo</i>	
talak	meme	cebe ⁵ ‘avrat	kaşır	
<i>slezena</i>	<i>sis</i>	<i>trudna žena</i>	<i>nerotkinja</i>	

5a

ben	şagır	çiban	yavaş	keze[k]ci
<i>mladež</i>	<i>gluh</i>	<i>čir</i>	<i>polako</i>	<i>pastir</i>
kezmeci	berāber de’il	erzen (darı)	buğday	
<i>kohoda</i>	<i>nije jednak nisu zajednok</i>	<i>proso</i>	<i>pšenica</i>	
arpa	yulaf	çavdar	surat	daru un
<i>ječam</i>	<i>ovas</i>	<i>raž</i>	<i>sirak</i>	<i>posno mirivo</i>
kepek	hamur	kabuk	elek	kalbur
<i>mekinje</i>	<i>tijesto</i>	<i>kora</i>	<i>sito</i>	<i>sito</i>
sepet	maşa	ağni	kor	kül
<i>kirto</i>	<i>ožeg</i>	<i>glavne</i>	<i>ugalj</i>	<i>lug</i>
tütün	yalum	kıgılcım	[l]ocağ ⁶	
<i>dim</i>	<i>plamen</i>	<i>iskra</i>	<i>uğnište</i>	

⁵ Türkçedeki k ve g ünsüzleri, Boşnakçada c ünsüzü ile söylenir ve yazılır. Burada da yazar Türkçe sözcüğü Boşnakçada kullandığı şekliyle yazmıştır.

⁶ Metinde “locağ” şeklinde yazılmış. Ayrıca “ocak” kelimesi, “ev, aile, soy” anlamında kullanılmıştır.

5b

mum	yağ	bal	şüd	ayran
<i>svijeća</i>	<i>masno</i>	<i>med</i>	<i>mlijeko</i>	<i>mlačenica</i>
pegner (peynir)	pegner şüdi	çömlek	balta	
<i>sir</i>	<i>sirutka</i>	<i>lonac</i>	<i>sjekira</i>	
çapa	tırpan	orağ	diğren	
<i>motika</i>	<i>kosa</i>	<i>srp</i>	<i>vile</i>	
tırnuğ	degirmen	oluğ ⁷	degirmen taş	
<i>grablje</i>	<i>mlin</i>	<i>badanj</i>	<i>mlinski kamen</i>	
dunak (yakışıklı)	dağırılık ⁸	otluğ	şaman	
<i>zgodan</i>	<i>kolò</i>	<i>livada</i>	<i>slama</i>	
şamanluğ	ev	şam	örti	
<i>pojata</i>	<i>kuća</i>	<i>krov</i>	<i>poklopac</i>	

6a

örtüdidür	açıkdur	şaçak	başak	
<i>je pokriven</i>	<i>je otvoren</i>	<i>streha</i>	<i>klas</i>	
ağaç	burak	yaprağ	doruğ	
<i>drvo</i>	<i>grana</i>	<i>list</i>	<i>vrh</i>	
kağak	şuşak	kağ	kağlar	dane
<i>tikva</i>	<i>vrč</i>	<i>sud</i>	<i>sudje</i>	<i>zirno</i>
terazü	toz	kuğ	taş	köpük
<i>vaga</i>	<i>prah</i>	<i>pijesak</i>	<i>kamen</i>	<i>pjena</i>
köpüklendi	kağnıyor	taşayu	sovdı ⁹	

⁷ Metinde “doluk” şeklinde yazılmış.

⁸ Boşnağçasından kelimenin aslının tekerlek olduğu anlaşılır. Fakat metinde “dağırılık” şeklinde yazılmıştır.

<i>zapjenilo</i>	<i>vrije</i>	<i>kipi</i>	<i>oḥladi</i>
<i>gül</i>	<i>gülşuyu</i>	<i>çiçek</i>	<i>tomrucağ</i>
<i>ruža</i>	<i>ružina voda</i>	<i>cvijet</i>	<i>pup</i>

6b

<i>yarı yarıya</i>		<i>ķocan</i>	<i>goğ¹⁰ gök</i>	
<i>nā pola pola</i>		<i>korijen</i>	<i>modro nebo</i>	
<i>yılduz</i>	<i>şimşek</i>	<i>yılduram</i>	<i>gök gürleyor</i>	
<i>zvijezda</i>	<i>munja</i>	<i>grom</i>	<i>na nebu grmi</i>	
<i>ḥava</i>	<i>yağmur yağdı</i>	<i>çi</i>		
<i>bulutlandı</i>				
<i>naoblačilo</i>	<i>se</i>	<i>padala je kiša</i>	<i>rosa</i>	
<i>vrijeme</i>				
<i>ķırağ</i>	<i>boz</i>	<i>bulanuğ</i>	<i>sağı</i>	<i>derin</i>
<i>mraz</i>	<i>siv</i>	<i>mutan</i>	<i>bistro</i>	<i>duboko</i>
<i>derinden</i>	<i>ta</i>	<i>dibüne</i>	<i>elma</i>	
	<i>varınca</i>			
<i>iz dubine</i>	<i>čak do dna</i>	<i>jabuka</i>		
<i>armud</i>	<i>erik</i>	<i>kiraz</i>	<i>ayva</i>	<i>enār</i>
<i>kruška</i>	<i>šljiva</i>	<i>trešnja</i>	<i>dunja</i>	<i>šip</i>

7a

<i>üzüm</i>	<i>aşma</i>	<i>ṭuman</i>	<i>ṭolaşık</i>
<i>grožde</i>	<i>loza</i>	<i>magla</i>	<i>naokolo</i>
<i>ṭolaşa</i>	<i>dolayumuzda</i>	<i>dağ</i>	<i>dolaysında</i>
<i>obici</i>	<i>oko nas¹¹</i>	<i>oko planine</i>	

⁹ Aslı “soğudu” şeklindedir. Metinde farklı bir imlâ ile yazılmıştır.

¹⁰ “gök” Eski Anadolu Türkçesinde “mavi, masmavi” anlamına gelir. Fakat metinde “kef” yerine “kaf” ile yazılmıştır.

tağ	bayır altında	bayır aşrı
<i>planina</i>	<i>pod brdo</i>	<i>preko brijega</i>
yoluñüsti yanunda	çal'a	çal'a içinde
<i>ušput</i> ¹²	<i>grad kula</i>	<i>u kuli</i>
çal'adan	çal'aya	çal'a dolayında
<i>iz kule</i>	<i>u kulu</i>	<i>oko kule</i>
çal'a önünde	gömlek	ton
<i>pred gradom</i>	<i>košulja</i>	<i>gaće</i>

7b

uçkur	dögüm	çaruğ	çaruğcı	
<i>svitanak</i>	<i>zavezati</i>	<i>opanak</i>	<i>opančar</i>	
taşma	ip	çırağ	yağa	yara
<i>ogrlica</i>	<i>uže</i>	<i>luč</i>	<i>nek upali</i>	<i>rana</i>
döşeme	nerdübān	erāke	eyer	
<i>patos</i>	<i>ljestoe</i>	<i>kape (şapka)</i>	<i>sedlo</i>	
oyan (dizgin)	çul	çuval	nal	
<i>uzda</i>	<i>pokrivač</i>	<i>vreća</i>	<i>potkovica</i>	
muğ mih	nallatdum?	nal edeyim	kerte	
<i>klin</i>	<i>potkovati</i>	<i>da potkujem</i>	<i>zarezan</i>	
kertiğ	demür	gümiş	altuñ	
<i>zarezati</i>	<i>gvožđe</i>	<i>srebro</i>	<i>zlato</i>	

¹¹ Boşnakça bu sözcük metinde yazılmamış, boş bırakılmış; yerine Türkçe sözcüğün Boşnakçadaki bugünkü karşılığı yazılmıştır.

¹² Boşnakça bu sözcük metinde yazılmamış, boş bırakılmış; yerine Türkçe sözcüğün Boşnakçadaki bugünkü karşılığı yazılmıştır.

8a

oğ	oğcı	kiriş	zurna	
<i>strela</i>	<i>strelar</i>	<i>luk</i>	<i>frula</i>	
nağış	nağışlu	alaca	yaldurur	
<i>vez</i>	<i>izvezen</i>	<i>šareno</i>	<i>sijase</i>	
ruşen	buldur ¹³	laħan[a] ¹⁴	şalgam	keten
<i>sjajan</i>	<i>lani</i>	<i>ķupus</i>	<i>repa</i>	<i>lan</i>
şoğan	şaramşak	ħıyār	ķavun	
<i>luk</i>	<i>bijeli luk</i>	<i>krastavica</i>	<i>dinja</i>	
ķarpuz	yeşil	yeşillük	ķızul	ķara
<i>lubenica</i>	<i>zelena</i>	<i>zelenilo</i>	<i>crven</i>	<i>mrak</i>
ķaranluk	uzun	uzunluk	ķaluñluk	
<i>mračno</i>	<i>dugo</i>	<i>duljina</i>	<i>debljina</i>	

8b

yukşakluk	yaşullık	yeñ	etek	düğme
<i>visina</i>	<i>okruglo</i>	<i>postava</i>	<i>suknja</i>	<i>dugme</i>
tüfek	ķılıç	buçuk	ılık	öreke
<i>puška</i>	<i>sablja</i>	<i>nož</i>	<i>umjereno</i>	<i>preslica</i>
iğ ?	daķırlık ?	ağrıyor	ķarış	ağıl
<i>vertno?</i>	<i>točak ?</i>	<i>boli</i>	<i>pedalj</i>	<i>tor</i>
adum	atum	şuluzak ?	turp	
<i>korak</i>	<i>moj konj</i>	<i>valak?</i>	<i>rotkvica</i>	
eğşi	açı	iri	narun	
<i>kiseo kisalu</i>	<i>gorka</i>	<i>krupan</i>	<i>lijepo</i>	

¹³ “Bildir”, “geçen yıl” anlamında ağızlarda kullanılmaktadır.

¹⁴ Kelime eksik yazılmıştır. Aslı “lahana” olması gerekir.

tırak	tezgāh	örs	kısaç (kerpeten)
češalj	stan	nakovanj	kliješta
tel	yele	Allah'dan isteye	Allah virür
žica	griva	od boğa išdi	Bog dati

10a

eger murād iderse andan istemeli

Od neğa (njega) valja iskat

başa her ne gelürse ğayr-ıkâdir de'il

šta ti se god desi nije do nas

bir şey lâkin eger Tañrı yardım iderse

ali ako Bog pomogne sve može

zirā anuñ kuvveti çokdur

kimsede o kadar
olmaz

jer je svemoguć

Niko nije kao On

her ne dilerse nice isterse
kâdirdür

*Može uraditi sta god šta god poželi
želi*

her şeyi bilür

hem görür

bizcüle'in de'il

sve zna

sve vidi

nije poput nas

10b

Allah'a öyle inana Allah'ı bilse müslümândur.

Ko tako vjeruje u Allaha, musliman je.

Allah ortağı bir aşlı oğlu
yoğdur yoğdur

	<i>Allah je jedan</i>	<i>nema sina</i>		
yemez	içmez	uyumaz	her	yerde
			hâzırdu	
<i>ne jede</i>	<i>ne pije</i>	<i>ne spava</i>	<i>svuda je oko nas</i>	

Allah ta‘āla görür biz her ne işlersek

Šta god da uradimo, Allah nas vidi

dağı fikr idüğümüz hep bilür bundan

*Budući da sve zna, zna i o čemu mislimo,
razmišljamo*

inşā‘allah Türkçe¹⁶
öğrenelüm

Naučit čemo turski
inşAllah

Sonuç

Eserin, 267 isim, 19 çekimli fiil, 6 isim tamlaması, 5 sıfat tamlaması, 52 cümle olmak üzere toplam 557 sözcükten oluştuğu tespit edilmiştir.

Eserde verilen 9 Türkçe sözcüğün bugün Boşnakçada yaşadığı görülmüştür. Sözlükte bu kelimelerin Türkçe karşılığına Boşnakçası yazılmış, fakat zamanla Boşnakçaları unutulurak Türkçe kelimeler kullanılmaya başlanmıştır. Bu kelimeler şunlardır: *sepet* (5a/9), *uçkur* (7b/1), *testere* (9a/12), *düğme* (8b/1), *maşa* (5a/9), *koçan*(6b/1), *nerdübān* (merdiven) (7b/5), *leş* (9b/7).

Bugün Türkçede kullanılan bazı sözcüklerin eserin yazıldığı dönemden önce Boşnakçaya girdiği anlaşılır. Eserde Boşnakça kısmında yer alan bu sözcüklerin ne zaman Boşnakçaya girdiği bilinmemektedir.

<u>Türkçe</u>	<u>Boşnakça</u>
hâya	taşak(4a/9)
ayak altı	taban (4b/3)

¹⁶ Metinde “Türkçe” “kef”siz yazılmıştır.

Bu ve buna benzer sözlük özelliği taşıyan eserlerde, bugün kullanılanlardan farklı olarak alt alta bir yazım şekli uygulanmıştır. Üst satırda Türkçe sözcük veya cümle yazılmış, alt satıra da onun Boşnakça karşılığı verilmiştir.

Yazarın eseri bir plan ve program çerçevesinde değil, serbest bir şekilde oluşturduğu anlaşılır. İsimler, fiiller, kelime grupları ile bunların çekimli şekilleri, bazen kendi içinde gruplar oluştursa da genellikle karışık bir şekilde verilmiştir.

Eserde düzenli bir dilbilgisi anlatımı sözkonusu değildir. Bazen isimlerin hâl çekimleri yapılmış, bazen sıfat tamlamaları, bazen de fiillerin geçmiş zaman çekimleri gösterilmiş ve bunlara benzer dilbilgisi konuları eserde karışık olarak gösterilmiştir.

Eser, yazıldığı dönemin Boşnak hayatına ait özellikleri yansıtır. Yine eserde, o dönemde Bosna'da yetişen ürünler, çiftçilikte kullanılan araç-gereçler, savaş aletleri, giysiler, madenler, hayvanlar gibi dönemin sosyal hayatına ayna tutan sözcükler mevcuttur.

Üzerinde inceleme yapılmış olan eser hacim bakımından çok küçük olduğu için dönemin kültürel ve sosyal hayatı ile ilgili sadece ipuçları vermiştir. Bu tarz çalışmaların daha fazla eser üzerinde yapılması dönemin özelliklerini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacak, aynı zamanda Osmanlı'nın Balkanlardaki etkisi ve bu etkilerin günümüz Boşnakçasına yansması daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynakça

- AĞILDERE, S. T. (2010), XVIII. Yüzyıl Avrupa'sında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Önemi: Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul Fransız Dil Öğlanları Okulu (1669-1873). *Turkish Studies*, 693-704.
- AKSAN, D. (1978), *Dilbilimin Yüksek Öğretimdeki Yeri*, (s. 42-49). Ankara.
- ARSLAN, M. (2012), Tarihi Süreçte Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi-Öğrenimi Çalışmaları. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences*, 167-188.
- ARUÇ, N. (2010), Olivera Yaşar-Nasteva'nın Makedonca-Türkçe Sözlük Denemesi. *Hikmet İlimi Araştırmalar Dergisi-Journal of Scientific Research*, 18-22.
- BAYRAKTAR, N. (2003), Yabancılarla Türkçe Öğretiminin Tarihsel Gelişimi. *Dil Dergisi*, 58-71.
- DEMİRCİ, J. (2003), Cumhuriyet'in 80. Yılında Türkiye'de Memlûk-Kıpçak Türkçesi Çalışmaları. *Türkoloji Dergisi*, 53-63.
- DEMİREZEN, N. (2000), 20. Yüzyılda Fransızlara Türkçe Öğretmek Üzere Yapılan Çalışmaların Bir Değerlendirmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- ERCİLASUN, A. B. (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- EREN, H. (1998), *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KADIU, S., & ABDIU, X. (2009), Türkçe Yapım Eklerinin Arnavuçcada Yapım Eklerine Etkisi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1230.
- KARAAĞAÇ, G. (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KARAGÖL, E. (2011), Sir James William Redhouse ve İngilizlere Türkçe Öğretimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARATAY, O., & KÖKDAĞ, A. B. (2006), *Balkanlar El Kitabı*. İstanbul: Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları.
- KIRBAÇ, S., & KIRBAÇ, A. D. (2007), *Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi (Türk Dilinin Balkan Dillerine Etkisi)*. İstanbul: Ukid Yayınevi.
- MELANLIOĞLU, D. (2008), Divanü Lügati't-Türk'ün ve Güncel Türkçe Sözlük'ün Türkçe Eğitimi Açısından Önemi. *Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu Bildirileri*. (s. 470-477). Rize: Rize Üniversitesi Yayınları.
- ŠKALJIĆ, A. (1989), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo.
- TİRYAKİ, E. N. (2011), Yabancılara Türkçe Öğretiminde Tarihi Bir Kaynak: Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye. *Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Dergisi*, 1-9.
- TOPARLI, R., ÇÖGENLİ, M., & YANIK, N. (1999), *El-Kavâninü'l-Küllîye Li-Zabt'l-Lügâti't-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ZORBAZ, K. Z. (2013), Yabancılara Türkçe Öğretiminin Tarihi Seyri. A. O. Editörler: Mustafa Durmuş içinde, *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı* (s. 159-169). Ankara: Grafiker.